

ego

Antwoord aan ds. Bos

De hoofdlegerpredikant, ds. B. A. Bos, heeft een rondschrĳven gericht aan alle in actieve dienst zijnde legerpredikanten waarin hij de houding aangeeft die deze legerpredikanten z.i. tegenover de humanistische raadslieden behoren in te nemen. Volgens de weergave van het Dagblad Trouw van 11 maart 1964 meent ds. Bos dat de legerpredikanten de raadslieden 'christelijk' tegemoet behoren te treden, d.w.z. 'princiĳeel, en ook liefdevol en waardig'.

Verder echter meent ds. Bos dat gezamenlijke acties van legerpredikanten en raadslieden onmogelijk zijn, dat de legerpredikanten zoveel mogelijk afstand moeten houden en er nauwlettend op moeten toezien dat de humanisten nergens de grenzen van hun bevoegdheden overschrijden en dat deze de buitenkerkelijke militairen (de mensen met de 'streepjes' achter hun naam) niet zullen claimen. De hoofdlegerpredikant eindigt met het vermaan aan de legerpredikanten op een eventueel verzoek van de humanistische raadslieden de kamer van de legerpredikant af te staan, niet in te gaan.

In de loop van zijn betoog neemt ds. Bos het artikel 'Humanistisch Credo' in het januari-nummer van Ego onder de loep, dat hij kwalificeert met de uitdrukkingen: ontstellend in zijn armoede, stenen voor brood, anti-evangelisch en troosteloos.

Ik wil wel bekennen dat ik me aanvankelijk door deze brief geïrriteerd heb gevoeld en ik denk dat het vele humanisten als mij zal vergaan. Als ds. Bos zich een ogenblik zou willen indenken dat ik t.a.v. zijn gereformeerde geloofsovertuiging soortgelijke uitdrukkingen had gebruikt, dan zou hij misschien begrijpen dat zijn terminologie door ons als krenkend wordt aanvoeld en wij niet bij machte zijn zijn rondschrĳven te zien als een voorbeeld van een 'christelijke en ook liefdevolle en waardige' benadering.

Maar goed, men kan bij geprikkeldheid niet blijven stilstaan. Ik wil er wel begrip voor opbrengen dat ds. Bos vanuit zijn geloofsovertuiging mijn levensvisie niet anders kan zien dan hij doet. Ik kan me voorstellen dat voor h  m het humanisme 'stenen voor brood' is. Zoals omgekeerd voor mij het christelijk geloof een illusie is.

Maar gaat het daar eigenlijk wel om? De vraag is m.i. niet wat het humanisme voor ds. Bos betekent, maar wat het voor de humanist betekent. En dan valt niet te ontkennen, en ik denk dat ook ds. Bos dat niet doet, dat vele humanisten uit de humanistische levensovertuiging een levensmoed en een levenskracht putten, die in de praktijk niet onderdoet voor die van ds. Bos en zijn geloofsgenoten. Dat is m.i. het kardinale punt! Misschien dat ds. Bos niet begrijpt h  e wij dat doen, maar dat begrijpen wij omgekeerd ook niet van hem en de zijnen.

Ik weet uit ervaring met vele christenen dat het christendom een levensovertuiging is die de gelovigen tot de diepten en hoogten des levens voert en hun levenskracht schenkt. Ik sta daarom met groot respect tegenover het christendom. Waarom kan ds. Bos dat niet ook t.a.v. het humanisme opbrengen? Niemand vraagt immers van hem dat hij zelf humanist zal worden. Waarom vermag hij niet in te zien dat wat voor hem stenen zouden zijn voor anderen het ware brood is?

Daarom claimen wij niemand. Wij zijn het er volledig mee eens dat slechts die militairen humanistische geestelijke verzorging krijgen die zelf verklaren daar prijs op te stellen. Dat is dan ook in de plannen van de minister tot in details geregeld.

Maar claimt ds. Bos ook niemand? Ik krijg soms een andere indruk. De belangrijkste vraag is: Kunnen legerpredikanten en raadslieden in de praktijk tot een respectvolle (het woord liefdevol is misschien wat zwaar) omgang en, waar nodig, samenwerking komen?

Ik eindig dit antwoord gaarne met de verzekering dat de humanistische raadslieden oprecht tot respectvolle omgang en samenwerking bereid zijn en dat wij nog altijd hopen dat dat ook van de kant van de legerpredikanten het geval zal zijn.

Red.

ego

Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen

No. 24 — april 1964
3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Drie-
bergen
telefoon 03438 — 2471

Vaste medewerkers:

Mw. A. C. W. B. v. d. Hage—Rens
Jan Brouwer
Th. Hartsuiker
R. Jans
R. v. Kamp
Henk J. Meier
Johan v. Nieuwenhuizen
G. Schuurman
B. Vuysje
Dick Zaai

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

Keir Dullea en Janet Margolin staan
deze maand op onze voorpagina als
vertolkers van de hoofdrollen in de
film David en Lisa. Henk Meier be-
spreekt deze film op de achterpagi-
na.

Waardevolle reprises

Het Amerikaanse jazzblad *Down Beat* besteedt een groot deel van zijn kolommen aan nieuws en actuele artikelen. Verreweg de grootste vaste rubriek is die van de platenbesprekingen. Elke twee weken worden er zo'n vijftien nieuw uitgekomen LP's beoordeeld. Daarnaast zijn er dan nog aparte pagina's voor vocale jazz, en voor blues en folk music.

Alles bij elkaar kunnen we het aantal jazz-langspeelplaten dat jaarlijks in Amerika wordt uitgebracht, rustig op meer dan vijfhonderd stellen. Een onvermijdelijk gevolg van deze overvloedige produktie is, dat er een zeer grote hoeveelheid middelmatige en oninteressante muziek op de markt gebracht wordt, zoals trouwens iedereen die regelmatig nieuwe platen beluistert ook zonder rekensommetjes kan ontdekken.

Er zijn dan ook maar heel weinig opnamen van vijf tot tien jaar geleden die nu nog kunnen boeien. De schaarse uitzonderingen op deze regel zijn echter vaak zo goed, dat ze het merendeel van de tegenwoordige produktie in de schaduw stellen. Deze stelling laat zich mooi illustreren aan de hand van een tweetal onlangs opnieuw uitgebrachte LP's van enige jaren geleden.

'Sarah Vaughan, featuring Clifford Brown' (Mercury 125061 MCL) dateert van 18 december 1954. De vocaliste wordt op deze plaat begeleid door haar vaste trio uit die dagen, Jimmy Jones, piano, Joe Benjamin, bas, en Roy Haynes, drums, en door een drietal blazers, Clifford Brown, trompet, Herbie Mann, fluit, en Paul Quinichette, tenor. Sarah

Vaughan heeft sinds die tijd een groot aantal opnamen gemaakt, waaronder zowel jazz als commerciële muziek.

Ik geloof echter niet te overdrijven wanneer ik zeg, dat deze session de beste is die ze ooit vastlegde. Gestimuleerd door de volmaakte begeleiding van Jimmy Jones, en uitgedaagd door de glanzende improvisaties van Clifford Brown, zet ze haar enorme muzikale en technische capaciteiten volledig in.

Met haar prachtige stem parafraseert ze de song-thema's op een manier die je na tien jaar nog doet afvragen hoe ze dat harmonisch en vocaal aandurfde. Het feit dat ze zich een paar keer met de teksten vergist, mag een aanwijzing zijn dat de woorden voor haar minder belangrijk zijn dan de muziek. Haar tekstdoorleving is dan misschien minder volledig dan die van Billie Holiday of Abbey Lincoln, maar bij muziek van een dergelijk magistraal gehalte komt dat er weinig op aan.

Herhaald debuut

In de zomer van 1958 kwam de eerste LP uit van de opzienbarende altist Ornette Coleman. Gedurende de ruim vijf jaar die sindsdien verlopen zijn, is er in de moderne jazz wel wat veranderd. Hoezeer Colemans vernieuwingen inmiddels gemeengoed zijn geworden, bleek me bij het beluisteren van zijn opnieuw uitgebrachte platendebuut 'Something Else!' (Contemporary LAC 12170).

Nu is ook Coleman zelf sinds het opnemen van deze plaat nog vrij sterk geëvolueerd. Hij werkt hier nog met een normale kwintetbezetting. Behalve trompettist Don Cherry en drummer Billy Higgins die beiden lange tijd deel uitmaakten van zijn latere kwartet, spelen hier ook pianist Walter Norris en basist Don Payne mee. De aanwezigheid van een pianist impliceert natuurlijk dat de solisten zich min of meer aan een vast akkoordenschema houden; de volkomen vrije improvisatie kwam ook voor Coleman pas later.

Zijn onorthodoxe geluidseffecten, die een paar jaar geleden aanleiding gaven tot uitgebreide scheldcampagnes, zijn nu door zoveel andere saxofonisten overgenomen of zelfs nog verder doorgevoerd, dat zijn spel op deze plaat nu bijna 'braaf' klinkt. Ook Don Cherry's indertijd zo zwaar verguisde spel klinkt nu bijna klassiek (binnen de moderne jazz dan altijd). Naast het eerlijke en vitale musiceren van Coleman en Cherry vormen de negen originals die Ornette voor deze plaat schreef, een extra-attractie. Ze zijn deels sterk op de bop geïnspireerd, deels meer melodisch van karakter, maar zonder uitzondering fris en vindingrijk.

Routine-niveau

Tot slot nog een plaat van iemand die nu al meer dan vijftien jaar zo volledig

SARAH VAUGHAN
... magistraal ...

zich zelf is gebleven, dat zijn muziek nauwelijks aan een periode gebonden is. 'Thelonious Monk in Europe-Volume 1' (Riverside RM 002) werd op 21 april 1961 tijdens een concert in Milaan opgenomen. De LP behoort niet tot de hoogtepunten van Monks oeuvre. Daarvoor is het spel van tenorist Charlie Rouse te eentonig en te weinig agressief, en de begeleiding van John Ore (bas) en Frankie Dunlop (drums) te onpersoonlijk.

Monk is iemand die graag zijn groep domineert, maar zijn topprestaties levert hij meestal als hij de rivaliteit van een andere sterke persoonlijkheid voelt, zoals in het verleden tijdens opnamen met Miles Davis, Coltrane of Johnny Griffin. Bij dit kwartet is daar geen sprake van, er is één leider en er zijn drie goedwillende volgelingen. Een musicus van het formaat van Monk kan echter bijna geen slechte platen maken: zijn routine-niveau ligt altijd nog zo hoog dat er voor de luisteraar nog bijzonder veel te genieten valt.

BERT VUIJSJE

THEOLONIOUS MONK
... hoog routine-niveau ...

Reclameblad

boos

op EGO

...de verlokkingen van de reclame...

In het nummer van juni '63 (No. 14) publiceerde 'Ego' een artikel over jongeren en reclame onder de titel 'Nieuw Communicatiemiddel of Verborgene Verleiding?'. In december '63 reageerde de Marketing-Advertising Review (No. 24) 'Pluspoints' van het reclamebureau Van Hees Vettewinkel Schmidt & Kirschner op de slotconclusies in dit artikel.

Ware het een actueel en tijdgebonden onderwerp geweest, dan zouden we het daarbij hebben gelaten. Het onderwerp is echter nog steeds actueel, nog steeds níét tijdgebonden — zodat we even in willen gaan op de kritiek van redacteur M. W. Jacobs op ons artikel.

In 'Ego' werd destijds gesteld dat:

- de reclame niet meer gezien moet worden als een loos gefluit van de fabrikanten en winkeliers, maar dat — de reclame tegenwoordig zijn (eigen) partij meeblaast in het orkest der communicatiemedia.

- de reclame zijn boodschappen steeds (doel)bewuster gaat richten; dus ook tot de jongeren.

- de reclame in zijn taak te kort schiet, als de jongeren worden benaderd met een appél op bij hen nog onvoldoende ontwikkelde en gerijpte ideeën en gevoelens.

- de reclame in zijn taak te kort schiet, als om wille van een grotere afzet essentiële waarden van een produkt worden gecamoufleerd of weggemoffeld; c.q.: als om wille van een grotere afzet deze essentiële waarden van het produkt worden opgeofferd aan verfraaiingen-zonder-zin.

Als concreet voorbeeld gaven we toen de ontwikkeling van de bromfiets. De bromfiets — zo schreven we — is een essentieel en goed vervoermiddel. De vormgeving van dit transportmiddel werd echter gericht op de lagere instincten, waarvan de ouderen niet het monopolie hebben. Het activeren van deze instincten komt op het debet van de reclame.

'Pluspoints' heeft gemeend dat we hier doelden op knallende uitlaten en hoge sturen. 'Alle bromfietsen worden verkocht met een goede uitlaat en een normaal stuur,' schrijft PP.

Dat zijn we volkomen met PP eens, maar daar gaat het helemaal niet om. Een groot deel van de bromfietsen wordt óók verkocht met kilo's overtollig chroom, schreeuwende kleuren, nutteloze accessoires en wanstaltig (bijna obscene) gevormde benzinetanks; met uiterst onpraktische 'race-sturen', met stroomlijnvormen die zelfs voor een superpersonische straaljager onnodig zijn, met dubbele glanzende uitlaatpijpen, die doen denken aan de peniskokers der Papoea's.

Dát was (en is) ons bezwaar tegen de vormgeving van de bromfiets. En laat PP zich nu niet verschuilen achter de fabrikant, want wij (consumenten) verwachten van een reclamebureau ook, dat er duidelijke adviezen ten aanzien van de vormgeving aan de fabrikant worden gegeven. Op dit gebied moet het Instituut voor Industriële Vormgeving niet alleen staan.

Weinig steekhoudend

Afgezien van dit concrete voorbeeld heeft PP weinig steekhoudend-schijnende kritiek. 'Ook wij waren eens journalist,' ontboezemt PP, 'ook wij schreven eens vurige betogen om de jeugd te begeistere[n] of voor gevaren te behoeden. Maar het grootste gevaar dat ons in die dagen bedreigde was, dat onze vulpen met ons op de loop ging. Je schreef iets neer, meer omdat het zo leuk en indrukwekkend stond dan dat je het diep in je ziel met je zelf eens was. Dat is een eigen-

schap die je in de reclame wel gauw afleert...'

Het is overbodig, maar hier zij expliciet gesteld dat PP-redacteur Jacobs uitsluitend voor zich zelf schrijft. Dat zijn pen destijds met hém op de loop ging, is zijn zaak. Het adstrueert alleen ons betoog: is Jacobs dáárom misschien in de reclame terechtgekomen? Want dat iedere copywriter het 'diep in zijn ziel' eens is met alles wat hij schrijft, gaat er bij ons niet in. Dat hóéft — dachten wij — ook niet. Minimumeis is, dat hij geen teksten maakt waarvan hij bewust de aperte onwaarheid ziet.

Wij, van Ego, dragen 'de reclame' in het algemeen een goed hart toe. We weten dat er veel onbegrip bestaat ten aanzien van dit in enkele decennia zo geavanceerde vak. In ons artikel hebben we geprobeerd enkele van die misverstanden (reclame = leugen) uit de weg te ruimen.

En juist door die (gelukkig zeldzame, en steeds zeldzamer wordende) voorbeelden te noemen waar de reclame te kort schiet, steken we de collega's die zich daaraan niet schuldig maken, een pluim op de hoed. We mogen dan ook niet aannemen dat PP'er Jacobs reageert vanuit een schuldig geweten.

Eerder vanuit een geconditioneerde reflex: elke aanval op de reclame vooronderstelt principiële oppositie. We hopen dan ook dat de reclamevakmensen (in gelijke tred met het zich steeds meer ontwikkelende begrip vóór de reclame) in de toekomst wat minder geconditioneerd zullen reageren op dit soort artikelen, die — het zij hier nogmaals gesteld — niet worden geschreven 'omdat het zo leuk en indrukwekkend staat', maar omdat er ook buiten de reclame mensen zijn die zich wezenlijk interesseren in de problematiek van dit vak.

HENK J. MEIER

NIEUWERSLUIJ: te weinig bekend

Zoodanige Soldaten, Tamboers, Pijpers en Halvemaanblazers, die door herhaalde overtredingen, ongehoorzaamheid of liederlijkheid blijken zullen onvatbaar te zijn voor het gevoel van eer, zullen door den kommanderenden Officier van het Korps, op voordragt van den kommanderenden Officier der Compagnie in eene afzonderlijke of tweede klasse worden geplaatst, totdat zij voldoende bewijzen van beterschap zullen hebben gegeven. (...)

Alleen voor diegenen welke tot deze klasse behooren en slechts zoolang als zij in dezelve geplaatst blijven, zullen (zal) buiten en behalve de bovengemelde straffen nog kunnen worden geordonneerd:

Rietslagen ten getale van vijftig met het wegzenden met een briefje van ontslag. (...)

Rietslagen ten hoogste ten getale van vijftig.

Klingslagen ten hoogste ten getale van vijftien.'

Aldus luidde artikel 31 uit het Reglement van Krijgstucht of Discipline voor het Krijgsvolk te Lande, zoals dat in het jaar 1815 wettelijk werd vastgelegd.

Bij lezing nu, bijna anderhalve eeuw later, doen bovenstaande regels behalve ouderwets van taal, ook wat barbaars van inhoud aan. Er lijkt meer plaats voor de medelijdende glimlach dan voor de ernstige verdieping.

Een jammerlijke en vooral gevaarlijke situatie, die wel misverstanden moet geven. Te meer als men bedenkt dat wat in 1815 wetelijk geregeld werd en in 1818 zijn eerste praktische toepassing vond, het begin vormde voor het huidige Depot voor Discipline: Nieuwersluis.

Nieuwersluis. Een naam met voor militairen vele, doch zelden juiste associa-

ties. Voorbeelden hiervan: straf- en concentratiekamp, kwellen, pijn doen, 'afknijpen', op je donder krijgen voor het geringste, leren kruipen, lijden. Vooral lijden. Gelijik reeds opgemerkt, zelden is er sprake van een juiste, een gemotiveerde gedachtenketen.

Toch, desondanks en waarschijnlijk juist daardoor blijven de misverstanden bestaan, nemen zij zelfs in aantal toe. Een op het gezonde verstand gebaseerde benadering van Nieuwersluis lijkt slechts voor zeer weinigen mogelijk. Nieuwersluis heeft iets magisch, met als overheersende kracht: de angst.

Wat nu is in werkelijkheid Nieuwersluis? Wie verblijven er? Waarom? Wanneer? Hoelang, etc.?

Een antwoord op deze en de nog vele andere vragen zijn te vinden in 'Nieuwersluis, een onderzoek naar de niet-aangepaste militair.'¹⁾ Een proefschrift waarop de achtentwintigjarige socioloog dr. M. R. van Gils promoveerde (na jaar '63) bij professor Nagel te Leiden.

'Dat ik juist Nieuwersluis tot studieobject nam, kwam door mijn werk. Voor de vervulling van mijn dienstplicht werd ik bij de Sectie Geestelijke Gezondheidszorg van de Inspectie Militaire Geneeskundige Dienst geplaatst. De werkzaamheden bij deze sectie brachten mij regelmatig in contact met het Depot voor Discipline te Nieuwersluis. Toen ik er in het begin kwam, schrok ik.'

Oorzaak?

'Bepaalde wetenschappelijke tekortkomingen bij de aanpak der militairen.'

Wat voor militairen?

'Militairen die herhaaldelijk blij hebben gegeven zich niet aan de militaire discipline te kunnen aanpassen. Militairen die zich bij de troep kenmerken door een zeer slechte gezagsaanvaarding, waardoor regelmatig conflicten met de militaire meerderen ontstaan en ook het moreel van de troep aangetast kan worden. Samengevat: zij die geen kans zien (of dit niet willen), zich de normen van de militaire samenleving eigen te maken.'

In Nieuwersluis nu, bevinden zich militairen, wier onaangepastheid resulteerde in een overtreding der militaire normen. Dit in tegenstelling tot b.v. het enkele maanden geleden opgeheven Herstellings- en Oefencentrum te Aus-

terlitz, waar zich militairen bevonden, wier onaangepastheid zich via de "medische kanalen" openbaarde. Een belangrijk verschil tussen beide instituten: het HOC had een sterk psychiatrische aanpak. Nieuwersluis daarentegen had, en heeft nog, een zuiver militaire benadering der militairen.'

Deze zuivere militaire benadering wijkt op veel plaatsen af van die welke op de legerplaatsen wordt toegepast. Eenmaal tot een verblijf in het Depot voor Discipline gestraft, wordt dit reeds snel duidelijk.

'Bij binnenkomst in het Depot wordt de militair in de zogenaamde observatieafdeling geplaatst. In deze afdeling krijgt hij de gelegenheid te acclimatiseren en zich de nodige bepalingen, geldend voor de tuchtklasse, eigen te maken. Er volgen gesprekken tussen gestrafte militair enerzijds en commandant van het Depot, de commandant van de gestraftencompagnie, arts of psychiater, officier van Sociale Dienst en geestelijk verzorger anderzijds. Hieraan nemen genoemde functionarissen deel. De dag na de vergadering wordt de gestrafte in de eerste klasse van de tuchtklasse geplaatst. In totaal is de tuchtklasse in drie afdelingen onderverdeeld: eerste klasse, tweede klasse en derde klasse.'

De eerste klasse is ondergebracht in een cellenbarak. Nachtelijke uren worden in afzondering doorgebracht. De dienst overdag en de uren voor ontspanning geschieden in gemeenschap met de overige eersteklassers. Er is constant toezicht van de dienstdoende onderofficieren: beroeps, boven de dertig, veelal Korea-vrijwilligers en Indië-gangers.

Belangrijkste faciliteiten der eerste klasse zijn: Eenmaal in de veertien dagen een brief schrijven, en het recht op drie sigaretten per dag. Beperking echter weer: inkomende en uitgaande post wordt gecensureerd. Na een maand kan de gestrafte militair naar de tweede klasse bevorderd worden.

Belangrijkste verschil met de eerste klasse ligt op het gebied der faciliteiten. Zo mag men in de tweede klasse zes sigaretten per dag roken en een maal per week een brief schrijven. Post evenwel blijft gecensureerd.

Na weer een maand volgt overgang naar de derde klasse. Deze afdeling is te beschouwen als de overgangsfase naar de normale toestand zoals deze bij het onderdeel bestaat. Faciliteiten worden aanzienlijk uitgebreid. Zo is er o.a. geen constant toezicht meer. Verblijf is niet langer in cellenbarak. De militair verricht gedurende een gedeelte van de dag in plaats van strikt militaire diensten, meer zelfstandige werkzaamheden als bij voorbeeld tuinwerk. Hij doet dit zonder toezicht. Post wordt niet langer gecensureerd. Vrij brieven schrijven

Het vorig jaar verschenen proefschrift 'De militaire straf- en tuchtklasse in het Depot voor Discipline te Nieuwersluis' van dr. M. R. van Gils is voor EGO het uitgangspunt geweest voor een aantal beschouwingen over Nieuwersluis. Onze medewerker Dick Zaal geeft in dit nummer een weergave van de voornaamste punten uit het proefschrift. We vonden de Tweede Kamerleden W. Wierda (p.v.d.a.) en J. H. Couzy (v.v.d.) bereid hun gedachten over het Depot voor Discipline voor EGO op papier te zetten.

Dr. M. R.
VAN GILS

Onverdiend slechte naam

J. H. COUZY

De naam Nieuwersluis heeft voor velen — op zijn zachtst uitgedrukt — een onprettige klank, welke nog wordt versterkt door de officiële naam: depot voor discipline. Dikwijls denkt men daarbij aan een militair Veenhuizen.

Nu vinden vele opvattingen van buitenstaanders over de militaire samenleving hun oorsprong in het verleden, hetgeen ook in dit geval nog steeds zijn invloed doet gelden. Het soldatenberoep heeft in Nederland nimmer in hoog aanzien gestaan, waartoe de wijze van legering gedurende de vorige eeuw evenmin ook maar iets heeft bijgedragen, dat dit aanzien kon verhogen.

De loting, gepaard aan het remplacementsstelsel en de nummervisseling,

had tot gevolg een bepaald niet verheffend gehalte der miliciens. De remplacements en nummervisselaars boden zich niet aan uit liefde voor de militaire dienst, maar werden aangelokt door het handgeld, dat daarmee kon worden verkregen. Geen wonder dat daaronder verscheidenen voorkwamen, die — zodra dat handgeld was verteerd — naar middelen zochten de militaire dienst weer te verlaten. Het enige middel was zich zodanig te misdragen, dat zij ontevold — met 'rood paspoort' heette dat — uit de krijgsmacht werden verwijderd.

Daarnaast werden er ook aangetroffen, die zich niet in alle opzichten aan de voor de militaire samenleving gel-

dende regels konden onderwerpen. Beide categorieën werden voor hun overtredingen en misdrijven door hun commandanten krijgstuchtelijk gestraft. Wanneer de corrigerende invloed van die krijgstuchtelijke straffen faalde, waardoor de straflijst steeds langer en de opgelegde straffen steeds zwaarder werden zonder dat enige verbetering intrad, werden zij geplaatst in de straf- en tuchtklasse.

Men ging ervan uit, dat de opvoedende kracht van een strengere tucht en een zwaardere dienst, hen wel tot betere soldaten zou maken. Gelet op het gehalte der daarin geplaatsten, terwijl psychologie wel praktisch maar niet wetenschappelijk werd toegepast en de psychiatrie nog onbekend was, bleven de resultaten ver beneden de verwachtingen. Zo waren er verschillende militairen, die hun gehele verdere diensttijd in die straf- en tuchtklasse verbleven.

NIEUWERSLUIJ: te weinig bekend (vervolg van pagina 5)

is mogelijk. Zondags mag hij de kazerne voor een bepaalde tijd verlaten en een maal in de maand krijgt hij vierentwintig uur bewegingsvrijheid en kan hij het ouderlijk huis gaan opzoeken.

En wat na de derde klasse, aan het eind van de straf?

'Merkwaardigerwijs gaat de, gedurende zijn verblijf niet afgekeurde militair, terug naar zijn oude onderdeel.

Het zou beslist de voorkeur verdienen de militair naar een gunstig bekend staand onderdeel over te plaatsen. Een onderdeel waarin hij zich aan de groep kan optrekken. Een ander belangrijk voordeel hiervan is dat de militair nu niet als een dubieuze held wordt ingehaald.

Hoewel de negatieve resultaten met de terugplaatsing naar het oude onderdeel duidelijk lijken, houdt men nog dikwijls aan oude gewoonten vast. Doet dit wat kortzichtig en onverstandig aan, dr. Van Gils toont er desondanks begrip voor.

'De moeilijkheid is, dat er over Nieuwersluis te weinig bekend is. D.w.z. wetenschappelijk gezien. De tuchtklasse heeft het bijna altijd zonder wetenschappelijke steun moeten stellen. De tuchtklasse is een typisch voorbeeld van een militair antwoord op het probleem der onaangepastheid. Weinig, veel te weinig is er onderzocht. Van de in de theorie beoogde heropvoeding komt in de praktijk niet zoveel terecht. Dat is ook niet verwonderlijk. Het a priori aannemen dat bepaalde methoden zullen heropvoeden is onzin. Dat zal eerst wetenschappelijk onderzocht en bewezen moeten worden.'

En de strenge discipline?

'Slechts aanvaardbaar als men het effect ervan nagaat. Met andere woorden: in welke omstandigheden heeft de strenge discipline resultaat?'

Wat te denken van de onderofficieren die de discipline handhaven?

'Daar heb ik zeer veel waardering voor. Zij staan door hun werk geestelijk het dichtst bij de gestraften. Zij zijn zich daar zeer wel bewust van. Toch zou ook hier wetenschappelijk onderzoek gewenst zijn. De onderofficier is zeer vaak de vaderfiguur voor de militair. Maar hoe precies ligt die verhouding? Moet de onderofficier meer psychologisch geschoold worden? Het zijn tot nu toe nog onbeantwoorde vragen.'

De bijdrage die dr. Van Gils zelf leverde aan een meer wetenschappelijk benadering is zijn reeds vermeld proefschrift, met als kern een ontworpen prognosetafel, aan de hand waarvan vroegtijdig de dienstplichtigen kunnen worden geïdentificeerd, die zich niet zullen aanpassen.

Hoewel natuurlijk slechts een klein onderdeel bestrijkt, geeft zijn 'Nieuwersluis, een onderzoek naar de niet-aangepaste militair' een zeer belangrijke verheldering ten aanzien van het vaak zo gevreesde en verguisde Depot voor Discipline. Een instituut dat dr. Van Gils zelf niet als verwerpelijk ziet.

'Voorwaarde is echter wel een (nog) veel ruimere benadering vanuit de gedragswetenschappen en aansluiting met de huidige moderne criminologische theorieën. Gebeurt dit niet of in een te langzaam tempo, dan dreigt Nieuwersluis een gesloten (geïsoleerde) gemeenschap te worden. En hoewel in dat geval de klingslagen uit 1815 zeker niet zullen opklinken, is het dan toch beter om het Depot voor Discipline op te heffen.'

DICK ZAAL

¹⁾ 'Nieuwersluis, een onderzoek naar de niet-aangepaste militair' is een uitgave van J. A. Boon en Zoon, uitgever, Meppel.

Onprettige reputatie

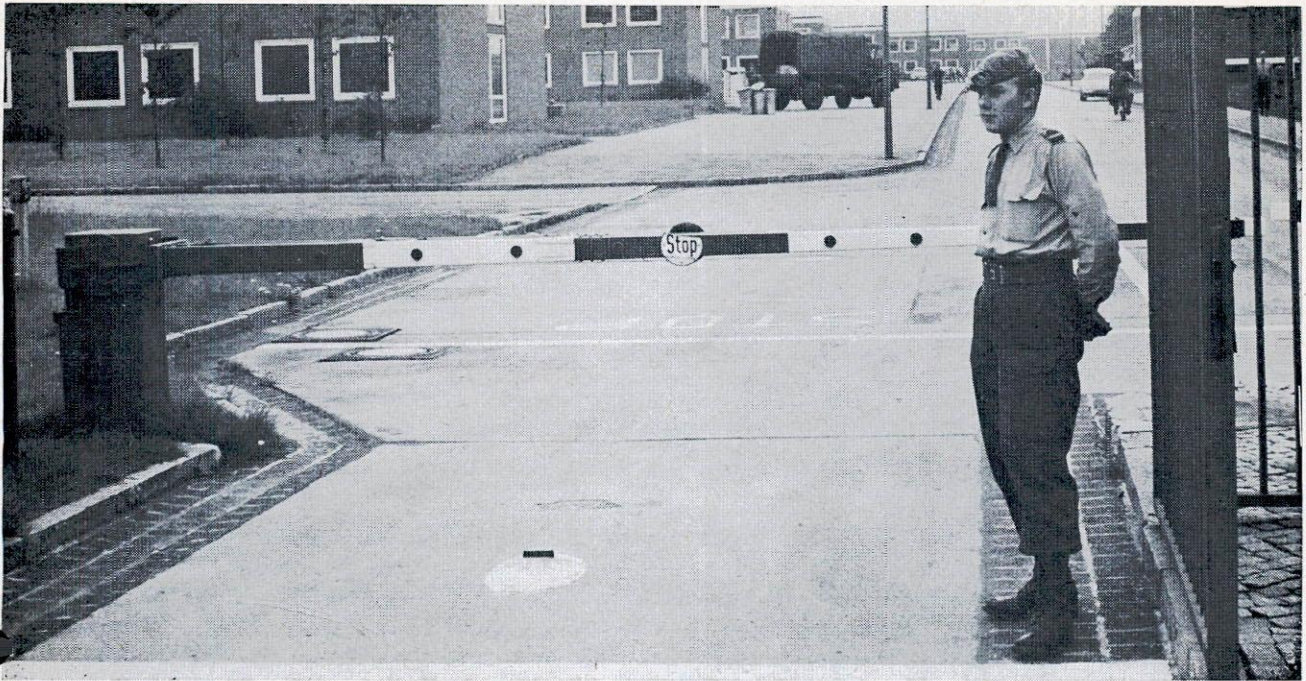
De invoering van de persoonlijke dienstplicht tegen de eeuwwisseling verhoogde het algemeen peil der in militaire dienst komenden, maar dat psychologische of psychiatrische factoren van invloed konden zijn op een moeilijke aanpassing aan de militaire dienst werd nog niet onderkend. De opvoedende kracht van strengere tucht en zwaardere dienst door plaatsing in de tuchtklasse werd nog als enig corrigerend middel gezien en gehandhaafd. Tussen de beide wereldoorlogen werd deze plaatsing — ten gevolge van de zeer korte diensttijd — slechts sporadisch toegepast, maar het is duidelijk dat de onprettige reputatie van het instituut is blijven voortleven.

Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog is men — internationaal — grote aandacht gaan besteden aan het verschijnsel der niet-aangepasten. Was men er vroeger van uitgegaan dat ieder die aan bepaalde fysieke eisen voldoet, geschikt is voor het militaire handwerk, tegenwoordig staat men op het standpunt, dat ook bepaalde geestelijke eigenschappen iemand daarvoor onbruikbaar kunnen doen zijn, mede tot schade van het apparaat. Onaangepasten kunnen de prestatie van een onderdeel zeer ongunstig beïnvloeden.

Zo worden reeds bij de eerste keuring verscheidenen op die gronden afgekeurd of naar de psychiater verwezen. Niettemin kan daarmee niet worden voorkomen, dat zich gedurende de diensttijd nog uiteenlopende vormen van onaangepastheid aan de militaire dienst tot uiting komen in vergrijpen tegen de militaire tucht.

Nu is de commandant geen psychiater, zodat hij in de meeste gevallen niet zal kunnen vaststellen of een overtreding voortkomt uit een psychiatrische

(zie verder pag. 8)

‘Ander’ NIEUWERSLUIS nodig

Bij de gemiddelde Nederlandse dienstplichtige soldaat heeft het woord Nieuwersluis een bar slechte klank en hij hoopt er nooit terecht te komen. Uit de vele en sterke verhalen heeft hij visioenen gekregen van meedogenloze tucht, onophoudelijk streng toezicht, spijkerharde kaderleden, pietluttige stiptheid in een kille sfeer, alles onder leiding van een ijzervreterige commandant. Kortom een oord der verschrikking, waar je beter buiten kunt blijven.

Wie er, zoals ik, ambtshalve wel eens naar toe gaat en met de commandant en leden van zijn staf spreekt, krijgt een heel ander beeld gepresenteerd. Zij vertellen u, dat de gestrafte na aankomst een gesprek heeft met de depotcommandant en de compagniescommandant, dat hij wordt ontvangen door de psychiater en een ambtenaar van de Sociale Dienst, dat hij contact heeft met een geestelijk verzorger en dat zijn dossier zorgvuldig wordt bestudeerd, waarna zijn geval in de wekelijkse stafvergadering wordt gesproken om na te gaan hoe men hem met de middelen van het depot, zuiver militaire middelen dus, weer geschikt kan maken voor de normale dienst bij een onderdeel. Soms lukt dat, vaak lukt dat niet. In het laatste geval volgt dikwijls afkeuring, maar niet altijd en dan kan de ellende wel eens opnieuw beginnen.

Vast staat, dat de staf van Nieuwersluis, maar dan altijd binnen de beperkte militaire opvatting, geheel te goeder trouw is en werkelijk zijn best doet de ‘patiënt’ weer geschikt te maken voor de gewone dienst.

Troosteloos

Als de bezoeker daarna eens even rondkijkt, blijkt de werkelijkheid weinig opwekkend en de omgeving bepaald troosteloos. Men kan er inderdaad be-

ter buiten blijven, alle goede bedoelingen van de leiding ten spijt.

De compagniescommandanten en hoe ze verder mogen heten kijken er weer anders tegenaan. Hun normale taak is, het aan hen toevertrouwde onderdeel tot een vlot werkende eenheid te maken, die goed wordt opgeleid, de spullen in orde houdt en waarin een goede geest heerst.

Wie naar hun mening deze goede geest verstoort, de opleiding hindert of het materieel beschadigt, behoort in onzachte aanraking te komen met de krijgstuicht. Wie zich na herhaalde straffen blijkt ongevoelig te tonen voor militaire tucht en orde, zoals dat heet, dus niet horen wil, moet maar voelen. En zo wordt hij dan bij de korpscommandant voorgedragen voor Nieuwersluis, voor de tuchtklasse, minstens voor drie maanden, hoogstens voor zes maanden. Dat is een zeer zware straf, te meer omdat men de tijd daar doorgebracht, in het algemeen moet nadienen. Jaarlijks wordt deze straf aan om en de bij tweehonderd militairen, overwegend dienstplichtigen, opgelegd.¹⁾

De kijk van de dienstplichtige, van de leiding in Nieuwersluis en van de troepencommandanten loopt blijkbaar nogal wat uiteen en dat is zeer begrijpelijk. Maar hiermee is het wezenlijke vraagstuk niet ontleed, laat staan opgelost. Daarom is een algemene wetenschappelijke benadering onontbeerlijk en de pogingen daartoe zijn zeer talrijk, in Nederland en ook internationaal.

Een van de meest bekende publikaties over dit onderwerp is het proefschrift van dr. M. R. van Gils, die op 4 juli 1963 te Leiden promoveerde op het onderwerp: ‘De militaire straf- en tuchtklasse in het Depot voor Discipline te Nieuwersluis’ met als ondertitel ‘Een analyse van de invloed van milieufac-

toren op de niet-aanpassing aan de militaire dienst van de tuchtclassesoldaat’.

In deze uitgebreide titel is het woord ‘niet-aanpassing’ duidelijk de blikvanger en dr. Van Gils begint daarmee ook zijn beschouwingen. De eerste zin van zijn proefschrift luidt: ‘De overgang van de burgermaatschappij naar de militaire samenleving verloopt niet voor alle rekruten even gemakkelijk en gaat vaak gepaard met gevoelens van onzekerheid.’

Men moet zich dus gewennen, aanpassen en dat betekent, alweer volgens dr. Van Gils, ‘het zich schikken naar de door de organisatie aan de militair gestelde eisen betreffende het uiterlijk gedrag en het bewustzijn dat het gedrag zo behoort te zijn.’

Zo ziet het de legerleiding, dat is duidelijk. Uiterlijk en innerlijk aanpassen. Nu is het gelukkig zo, dat het overgrote deel der dienstplichtigen zich redelijk aanpast, zij het niet altijd innerlijk, dan toch wel uiterlijk, en zonder al te veel strubbelingen in de vorm van wat kleine strafjes, waarvoor niemand hem scheef aankijkt, de eindstreep haalt.

Maar helaas lukt dat aan een deel der opgeroepen jongelieden niet. Hun aanpassing, zegt alweer de heer Van Gils, wordt belemmerd door de militaire levenswijze, de militaire tucht, heimwee, verveling en de zware lichamelijke eisen om er maar een paar te noemen.

Nu kan men natuurlijk spreken van zwakkelingen, luiakken, ellendelingen en ga maar door. Dat gebeurt ook. Maar dat is een uiterst elementaire en grove benadering, die bovendien niet praktisch is. Want deze niet-aangepasten verstoren de goede gang van zaken, berokkenen zich zelf en anderen veel narigheid en kunnen de gemeenschap veel geld kosten.

Keuring

Heeft men ze er dan bij de militaire keuring niet kunnen uithalen? Bij het

tegenwoordige keuringssysteem, waarbij de psychiater, want op hem komt het aan, iedere jongeman slechts een paar minuten ziet, lijkt dat bijzonder moeilijk, al pikt hij er nog heel wat ongeschiktheid uit.

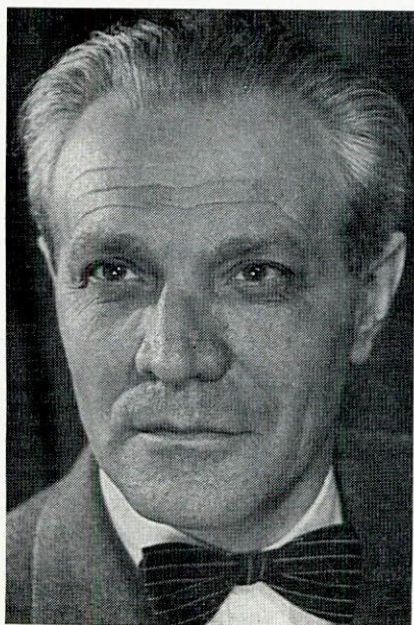
Ter wille van de efficiency van de krijgsmacht lijkt het voor de hand te liggen, dit deel van de keuring grondiger en meer uitgebreid te doen zijn. Een paradijs voor simulanten? Dat zal wel meevallen. De medische wetenschap is ver genoeg gevorderd om de echte patiënt van de schijnbare te onderscheiden.

Het is echter duidelijk, dat het werkelijke onvermogen zich aan te passen, eerst tijdens de dienst blijkt. Dat komt uit, want jaarlijks worden per lichting nog enige duizenden jongelui afgekeurd, zij het niet altijd wegens aanpassingsgebreken.

Dan blijft er toch nog een rest van moeilijke en lastige gevallen over, die hun commandanten veel ergernis, hun kameraden veel stof tot gesprekken en zich zelf allerlei narigheid bezorgen. We kennen deze jongelui. Ze komen herhaaldelijk op het matje, krijgen straf op straf, beloven eerlijk beterschap, wat niet lukt, lopen opnieuw tegen de lamp, worden er balsturig en onhandelbaar tegen in en verdwijnen ten slotte naar Nieuwersluis.

Militair gezien is dit een eenvoudige en begrijpelijke oplossing, maar sociaal-psychologisch té eenvoudig naar mijn smaak en misschien wel onpraktisch ook. Ik wil hier geen kwaad woord zeg-

W. WIERDA

gen van de compagniescommandanten die met deze mensen opgescheept zitten: zij zijn geen psychologen of sociologen en zijn overstelpt met duizend kleine zorgen. Hier moet de hoogste militaire leiding optreden en met name de militair geneeskundige dienst, die deze zaken grondig moet uitzoeken en de jongeman huiswaarts zenden als dat nodig is.

Zoals ik zei, is de wetenschap wel zover gevorderd, dat men zich door simulanten en slimmerds niet meer in de luren laat leggen.

Een ander deel der niet-aangepasten zoekt het in een veelvuldig bezoek aan de dokter. Zulke patiënten zond men dan dikwijls naar het Herstel- en Oefencentrum in Austerlitz, dat men nu waarschijnlijk gaat opheffen, wat ik bijzonder betreurt.

Als men niet in de uiterste psychologische tolerantie wil vervallen, waarbij men kan stellen, dat vrijwel niemand normaal is, moet worden toegegeven dat er altijd nog mensen zijn, aan wie in een normaal onderdeel niet voldoende de strakke zorg kan worden besteed, die

toch best mee zouden kunnen en daarom een tijd lang aan een strengere tucht met behoorlijke medische waarborgen zouden moeten worden onderworpen.

Ander Nieuwersluis

En dan in een ander Nieuwersluis, waar medici en psychologen een ruime plaats moeten krijgen. Als ook zelfs daar de aanpassing niet tot stand kan worden gebracht, is het praktisch de jongeman alsnog naar huis te zenden, tenzij de oorzaak van zijn kwalen in de dienst mocht liggen, maar dat is een geheel andere zaak.

Een zeer klein aantal blijft dan nog altijd over. Men zou voor hen de sfeer, de entourage en het regime van een strafklasse of hoe men het ook wil noemen aanzienlijk kunnen verbeteren, onder het handhaven van een strenge positieve tucht om ze weer geschikt te maken voor een normale dienstvervulling, tot voordeel van zich zelf en van de krijgsmacht.

W. WIERDA

¹⁾ In Nieuwersluis bevindt zich een groter aantal personen, maar deze horen tot andere categorieën.

Onverdiend slechte naam (vervolg van pag. 6)

afwijking dan wel uit een andere oorzaak van onaangepast zijn. Hij is ervoor verantwoordelijk, dat zijn onderdeel een bepaald peil van goefendheid bereikt en behoudt, het materieel goed onderhoudt, kortom dat het zijn eventuele taak kan vervullen.

Vergrijpen, welke de noodzakelijke orde en regel in het onderdeel verstoren en bij herhaling op den duur de waarde van zijn onderdeel zouden kunnen aantasten, zal hij krijgstuuchtelijk corrigeren, waartoe hem een scala van krijgstuuchtelijke straffen ter beschikking staat.

Wanneer hij in een enkel geval meent, dat psychiatrische invloeden een rol kunnen spelen, kan hij de onderdeelaarts of districtpsychiater raadplegen. Maar in het overgrote deel der gevallen zal hij — wanneer opeenvolgende straffen onvoldoende effect sorteren — grijpen naar de straf van plaatsing in de tuchtklasse, dus plaatsing in het depot voor discipline te Nieuwersluis, waar de militair aan een strengere tucht en zwaardere dienst wordt onderworpen. Er zijn nu eenmaal altijd mensen, die een straf-leiding nodig hebben.

Drie categorieën

In Nieuwersluis kunnen drie categorieën worden onderscheiden. De militaire rechter kan voor een misdrijf waarvoor ten hoogste twee maanden gevangenis zou worden opgelegd tot militaire detentie veroordelen, welke in Nieuwer-

sluis wordt ondergaan. Het voordeel is dat dan nog militaire diensten kunnen worden verricht, maar bovenal dat de veroordeelde een strafrechtelijk vonnis blijft bespaard.

In zijn vonnis kan de militaire rechter — zo hij daartoe aanleiding vindt — al bijkomende straf opleggen de plaatsing in de strafklasse voor een bepaalde tijd.

En ten slotte zijn er dan, die — wegens ongevoeligheid voor andere krijgstuuchtelijke straffen — in de tuchtklasse worden geplaatst, hetgeen kan geschieden voor een periode van drie maanden tot maximum zes maanden.

Zoals reeds vermeld is eerst tijdens en na de Tweede Wereldoorlog wetenschappelijke aandacht besteed aan het verschijnsel der niet-aanpassing. Gelukkig is nu vorig jaar ook een Nederlandse publikatie verschenen in de vorm van een proefschrift van dr. M. R. van Gils. In deze studie geeft hij enige aanbevelingen, welke — gegrond op de resultaten van zijn onderzoek — verbeteringen kunnen inhouden voor de methoden van selectie en behandeling, alsmede van waarde kunnen zijn in de beoordeling van het al dan niet opleggen van de straf van plaatsing in de tuchtklasse, maar bovendien komt daarin tot uiting, dat Nieuwersluis niet de slechte naam verdient, welke het nog bij verscheidenen heeft.

J. H. COUZY

Wim Gerlach wil naar Tokio

Tot de atleten die een goede kans maken om ons land straks op de Olympische Spelen in Tokio te mogen vertegenwoordigen, behoort de Groninger amateurbokser Wim Gerlach. Dat zou dan de tweede keer zijn dat hem deze eer te beurt valt, want ook in 1960 in Rome was Gerlach al van de partij. Hij trof het toen echter bijzonder slecht met de loting, die hem al in de eerste ronde plaatste tegenover de latere winnaar van de bronzen medaille, de Rus Barranikow. Gerlach werd in een goed gevecht door de sterkere Rus op punten verslagen en was daarmee van verdere deelneming uitgeschakeld.

Dat heeft de wilskrachtige Groningse machinebankwerker evenwel niet verhinderd om alvast maar zijn oog te richten op Tokio 1964. Op dit doel heeft hij zijn hele training gericht. Bij iedere stoot tegen de 'punching bag', bij elke linkse directe of rechtse hoek die hij door de dekking van zijn sparring-partners priemt, hamert het hem door het hoofd: Tokio, Tokio, Tokio...

Met zijn 28 jaren behoort Wim Gerlach, die getrouwd is en de vader is van twee schattige dochtertjes en een stevige zoon, al tot de 'oudgedienden' onder onze amateurboksers. Hij is natuurlijk nog allerm minst een veteraan, maar in ringroutine en wedstrijdervaring steekt hij toch wel met kop en schouders boven het gros van onze boksers uit.

De Groninger heeft al zo'n 140 wedstrijden in zijn startboekje staan. Daarvan bokste hij verreweg het grootste deel — ongeveer honderd — in het buitenland, zodat men deze pittige lichtwel-tergewicht op het punt van buitenlandse ringervaring niets meer hoeft te vertellen.

Puntenbokser

Wim Gerlach bokst al vanaf zijn dertiende jaar. Hij werd naar de bokssport getrokken door zijn oudere broer Rieks, die zo'n tien tot vijftien jaar geleden een geduchte 'puncher' in de Groninger ring was. Al spoedig bleek echter, dat het boksen van de jongste Gerlach in niets te vergelijken was met dat van zijn broer. Wim Gerlach is helemaal geen 'puncher' van nature. Hij ontwikkelde zich daarentegen tot een zeer bekwaame en stijlvolle puntenbokser met een zeer accurate, klassieke linkse stoot.

Het feit dat Wim Gerlach slechts twee keer in zijn loopbaan een tegenstander door 'knock-out' overwon, levert het duidelijke bewijs dat hij allerm minst een 'knock-outer' is. Dat zijn stoten niettemin stevig kunnen doorkomen, blijkt uit de talrijke malen dat hij een tegenstander tot opgave dwong.

Kort geleden nog zagen wij hem in

WIM GERLACH
... stijlrijks ...

Parijs de Franse kampioen Jacques Bottier volkomen murw stoten. Gerlach deed dat vrijwel uitsluitend met zijn flitsende snelle linkse, die onophoudelijk als een rapier toestootte. Niet overdonderend hard, maar wel zuiver en met zo'n regelmaat, dat de sterke Fransman op den duur niet meer wist hoe hij het had.

Het Franse publiek uitte onverholen zijn bewondering voor het knappe vuistschermen van de Nederlander en na afloop werd Gerlach door de jury de stijlrijks van de avond aangeboden. Het was waarachtig niet de eerste maal dat dit Gerlach overkwam.

Voor Wim Gerlach is het boksen een spel van snelheid en techniek. Van 'vechten' moet hij niets hebben. Vijftien jaren wedstrijdboxen hebben op hem geen enkele schadelijke invloed gehad. Zijn prettige gelaat vertoont niet het minste spoor van de toch wel zeer vele en lang niet altijd gemakkelijke wedstrijden die hij achter de rug heeft. Daarvoor is de dekking van Gerlach,

die nog nooit in zijn loopbaan 'knock-out' ging, te goed. En een goede dekking dient evengoed tot de technische wapenuitrusting van de bokser te behoren als een goed geplaatste stoot.

Vuistschermen

Het is deze tot in de puntjes verzorgde techniek die de basis vormt van het vuistschermen, zoals Lord Lonsdale dat heeft bedoeld toen hij zijn gevleugelde en door de tegenstanders van de bokssport nog wel eens in sarcastische zin gebezigde term 'The noble art of self-defense' aan de wereld prijs gaf.

Wim Gerlach is in ieder geval een van de meest trouwe volgelingen van de Engelse edelman. Hij levert nu al vijftien jaar lang het bewijs dat het boksen echt niet die verschrikkelijke sport behoeft te zijn die velen ervan vinden.

Alleen hierom al zou men de ambitieuze Groninger, die in Nederland nu al zes jaar lang zonder onderbreking aan de spits staat in zijn gewichtsklasse, die ons land op de Olympische Spelen, bij de Europese kampioenschappen en in vele interlandwedstrijden vertegenwoordigde, zijn afvaardiging naar Tokio van harte gunnen. Hij is een waardige representant voor een tak van sport die nog altijd aan veel kritiek onderhevig is. Het zijn de mannen als Wim Gerlach die de bokssport van elke blaam kunnen zuiveren.

Intussen doet Wim Gerlach serieus en vol overgave zijn best om die uitzending naar Tokio te bewerkstelligen. Met uitzondering van de zondag is hij elke dag aan het trainen. Drie dagen in de week traint hij bij School Abelsma, de vereniging waarvan hij sinds zijn dertiende jaar lid is. Twee dagen traint hij samen met de Groninger studenten, waar hij er vooral aan werkt om zijn lichamelijke conditie zo hoog mogelijk op te voeren. En iedere zaterdag reist hij naar Amsterdam om de centrale training van de groep geselecteerde boksers te volgen.

Dan zijn de beide bondstrainers Luc van Sinderen en Willy Schagen speciaal in de weer om de stootkracht van Gerlach op te voeren. Daartoe laten zij hem met gewichten werken. En dan is er nog een punt dat de aandacht vraagt: Gerlachs rechtse, die hij praktisch ongebruikt laat.

'Als het ons lukt om Gerlach ertoe te krijgen, zijn rechtse even goed te gebruiken als hij het nu zijn linkse doet,' vertelden de beide trainers ons, toen wij met de boksploeg in Parijs vertoefden, 'zal hij sterker zijn dan ooit tevoren. Met zijn internationale ervaring en een beetje gunstige loting zal hij het dan in Tokio een eind kunnen brengen.'

GER SCHUURMAN

Poëzie - een daad

Poëzie behoort tot de letterkunde. En de letterkunde, samen met de schilderkunst, de beeldhouwkunst, de toonkunst, de dramatische kunst, enz. zijn samen te brengen onder die grote noemer kunst. Kunst waarvan nog niemand afdoende heeft kunnen zeggen wat het nu precies is, maar waarvan velen, en vooral diegenen die zich ermee bezig-houden, toch een min of meer duidelijke voorstelling hebben.

Een maatschappelijk bestel te handhaven, zonder daarin plaats te laten voor de kunsten en hun actieve en passieve beoefenaars, is een fictie. We behoeven, om hiervan overtuigd te raken, slechts acht te slaan op hetgeen de overheid al niet doet tegenwoordig ter bevordering van de kunsten in ons land.

De geestelijke bewustwording en de geestelijke verrijking van een volk is een eerste vereiste voor een in alle opzichten bloeiende samenleving, voor een hoge beschaving. Daar waar in het verleden de menselijke beschaving hoogtepunten bereikte, was ook immer een voortreffelijk functionerende maatschappijvorm te vinden. En, het hoeft nauwelijks gezegd, een goed functionerende maatschappij bevoordeelt niet slechts het geheel; de enkeling heeft er het meeste profijt van. De enkeling ontdekt dat hij daarin leven kan, dat hij daarin al zijn mogelijkheden tot ontplooiing kan brengen.

Steeds is er die wisselwerking: een goede maatschappijvorm zal de geestelijke verrijking bevorderen (scholen, schouw-burgen, concertzalen, musea, radio, televisie, enz.); en omgekeerd: hoe meer de mens zich bewust wordt van zich zelf en van zijn plaats in deze wereld, hoe meer hij notie krijgt van hetgeen hem in wezen beweegt, des te geordender zal de maatschappij worden waarin hij zich thuis voelt.

En daarom kunnen wij er niet langsheen. Daarom is het zaak voor en taak van een ieder die deel uitmaakt van de samenleving, dat hij zich bezint op zijn menszijn, dat hij leert luisteren met een gevoeliger oor dan dat wat hij de straat-geluiden leent, en leert kijken met een nauwlettender oog dan waarmee hij de krant leest; dat hij dat geheel aan mogelijkheden waarmee hij als mens ontvangen kan, waarmee hij kennis nemen kan, waarmee hij zich afvragen kan en waarmee hij wegschenken kan, dat hij al die faculteiten — waarover hij beschikt, maar die verwaarloosd heeft ten gerieve van het 'voor de hand liggende brood' — dat hij die weer afstemt op een golfengete waarvan hij het bestaan nauwelijks meer vermoedt.

Na deze inleiding, langs deze omweg, komen we terug bij de poëzie, de dicht-kunst, die ons zo tegenstaat, die wij sentimenteel geleuter vinden, maar die

in wezen volstrekt onsentimenteel, juist volkomen oprecht en waarachtig is.

Als de dichter voor zich (misschien later ook voor u, dat moet blijken) vorm probeert te geven in taal aan wat hem wezenlijk beroert (en zulk een beroering geschiedt daar waar zijn menszijn zijn grenzen ervaart), dan kunt u daar overheen lezen en het afdoen met 'sentimenteel geleuter'. Maar dan kunt u ook proberen dat te beluisteren (met een gevoeliger oor dan voor de straat-geluiden), dat te lezen (met een nauwlettender oog dan voor de krant). Want dan staat daar voor u, gedrukt of ge-

Poëzie is

het onmogelijke

mogelijk maken

schreven, iets dat even menselijk als een handdruk of de blik waarmee men u aankijkt, even menselijk als een beschroomde uitspraak onder vier ogen, als een kreet in uiterste eenzaamheid.

In een gedicht poogt een dichter gestalte te geven aan datgene wat hem beroert. Als u er dan moeite mee heeft daarvan kennis te nemen, dan, inderdaad, kan dat aan de dichter liggen; maar niet minder ook aan u.

Wat de dichter wil in het gedicht, is een schier onmogelijke opgaaf; taal te vinden voor iets dat niet of nauwelijks te zeggen is, voor iets dat hij zich maar nauwelijks bewust is, voor iets dat hem nog niet duidelijk voor ogen staat. Hij ziet het nog niet, hij kan er zich nog geen voorstelling van maken. Maar hij ervaart het, hij wordt het gewaar, hij voelt het. En het vraagt hem taal te worden. Het is niet te zeggen — en toch moet het gezegd worden. Het moet, voor de dichter zelf; het is levensbelang. (Bereikt het later de lezer, dan kan blijken dat het ook voor de lezer moest.)

Een goed gedicht verheldert eerst voor de dichter, maar later ook voor de lezer, wat hij niet wist, wat hij hoogstens vermoedde, waar hij slechts een vage notie van had. Het is niet te zeggen, niet in één woord te zeggen; er is (nog)

geen taal voor, geen naam. Maar de dichter zoekt er taal voor, zoekt naar namen.

Vergelijkend gaat hij te werk. Het is niet helemaal dit, schrijft hij; het is niet helemaal dat. Het is als dit, het is als dat. En daarom is een gedicht nooit meer dan een beeld voor hetgeen de dichter zou willen zeggen. Daarom ook kan het gebeuren, dat wat de dichter niet kan zeggen, ons toch bereikt.

Het gedicht dat ons ontroert, is het gedicht dat ons onthult wat er eigenlijk niet staat, wat er achter het gedicht, het beeld, de namen, verborgen gaat. En dat is vrijwel nooit iets dat zich uitsluitend tot de problematiek van de dichter beperkt. Het is dat wat de mens in de dichter en de mens in ons beiden aangaat; het is dat wat wij aan wezenlijk menselijks gemeen hebben.

Als de dichter Gerrit Achterberg in zijn *Steenlied* de aanwezigheid (die hij ervaart!) van zijn gestorven geliefde gestalte wil geven in taal, opdat de aanwezigheid a.h.w. zichtbaar, tastbaar wordt, dan schrijft hij, en het klinkt bezwerend:

*Woorden achterstevoren
zijn naar u onderweg:
om ze gewoon te horen
zijn uwe oren weg.*

*Zinnen binnenstebuiten,
want uw verstand is heen.
Lied om op u te stuiten:
steen tegen steen.*

De dichter schrijft zijn 'lied' opdat dit zal 'stuiten' op de gestorvene, als 'steen tegen steen'. Beide, het lied en de gestorvene, worden vergeleken met een steen. Het beeld voor beide is een steen. En zo tracht de dichter de mogelijkheid te bezweren dat uit dit tegen-elkaar-slaan een vonk zal springen. Dé vonk, die nodig is voor het wonder.

Heel duidelijk is dit gedicht geen mededeling aan ons; het is niet voor ons geschreven. En toch ontroert ons dit bijna bereikte ideaal, omdat het ook ons ideaal zou kunnen zijn.

Dit kleine gedicht is een voorbeeld van het uiterste dat een mens van de taal kan vragen: dat de taal metterdaad materie wordt, dat 'steen' geen naam meer blijft voor 'lied' en 'gestorvene', maar dat beide ook werkelijk steen worden. Want alleen dan en daaruit wordt in dit gedicht voor de dichter het onmogelijke mogelijk.

Lang niet ieder gedicht dat u onder ogen komt, kent zulk een geladenheid, maar het zegt klaar wat de dichter in laatste instantie met zijn poëzie bereiken wil, nl. l e v e n. Absoluut leven, dat duurzaam is, waaraan de dood ondergeschikt is gemaakt. Want een ieder zal begrijpen, dat als het de dichter gelukt het gestorven zijn van zijn geliefde op te

heffen, de dood door hem is overwonnen, en het leven bevestigd is, voorgoed.

In wezen beogen alle dichters ditzelfde: het onmogelijke mogelijk maken, door middel van de taal, hun poëzie. Maar de dwingendheid waarmee zij dit ondernemen, hun aanspraak op de taal kan aanzienlijk verschillen. Laten we als tweede voorbeeld een gedicht van Remco Campert nader bezien. Hij noemt het: *Poëzie is een daad*...

*Poëzie is een daad
van bevestiging. Ik bevestig
dat ik leef, dat ik niet alleen leef.*

*Poëzie is een toekomst, denken
aan volgende week, aan een ander land,
aan jou als je oud bent.*

*Poëzie is mijn adem, beweegt
mijn voeten, aarzelend soms,
over de aarde die daarom vraagt.*

*Voltaire had pokken, maar
genas zichzelf door o.a. te drinken
120 liter limonade: dat is poëzie.*

*Of neem de branding. Stukgeslagen
op de rotsen is zij niet werkelijk
verslagen
maar herneemt zich en is daarin poëzie.*

*Elk woord dat wordt geschreven
is een aanslag op de ouderdom.
Tenslotte wint de dood, jazeker,*

*maar de dood is slechts de stilte in de
zaal
nadat het laatste woord geklonken heeft.
De dood is een ontroering.*

Dit gedicht spreekt voor zich zelf. Het is duidelijk, dat de dichter minder absolutistisch is dan Achterberg. Hij geeft het toe: 'Tenslotte wint de dood'. Hij heeft daar in zekere zin vrede mee, als hij, de dichter, de mens, het laatste woord maar heeft. Want wat is de dood dan meer dan een naklinken ervan? Een ontroering? Zo rekent Campert af met de dood: óók door middel van zijn poëzie. Maar hij eist van haar niet het onmogelijke.

Twee gedichten van twee dichters. Het verschil tussen beiden? Waar Campert het laatste woord voor zich opeist, eist Achterberg het eerste, het hoge, het levengevende. Het is aan iedere lezer afzonderlijk voor zich zelf uit te maken welk gedicht hem in zijn diepste wezen het meest aanspreekt. Niet welk gedicht hij het best begrijpt, maar wat voor hem het meest ware antwoord is: Camperts bevestiging van het leven, of Achterbergs ontkenning van de dood.

J. v. N.

...steen tegen steen...
(foto: Leonard Freed).

David en Lisa

Het onderwerp roept heel andere gedachten op dan de vormgeving van Frank Perry's film doet vermoeden: 'David en Lisa' is een subtiele, bijna tere film, gesitueerd in... een internaat voor geestelijk gestoorde jongeren. Met weinig gevoel voor goede smaak en een sterke voorliefde voor actie zou een andere regisseur tegen deze achtergrond een tweede 'Les Tricheurs' hebben kunnen maken. Perry heeft dat niet gedaan. Het is een van de verdiensten van zijn film — een van de minste echter.

Want 'David en Lisa' is meer. In een ons aanvankelijk vreemde wereld ontwikkelt zich een typisch menselijk probleem. Beide hoofdpersonen lijden aan een ernstige vorm van contactstoornis. Ze verschuilen zich in hun eigen (veilig gewaande) fantasiewereld en sluiten zich af voor de anderen.

David (Keir Dullea) komt als nieuwe leerling-patiënt op het internaat. Hij heeft een sterke doodsangst, die zich manifesteert in zijn interesse in mathematica en machines in het algemeen en in klokken in het bijzonder. Hij wil de tijd stilzetten. Bovendien heeft hij een aversie van fysiek contact — zo sterk, dat hij vreest dat ieder die hem aanraakt hem zal doden.

Lisa (Janet Margolin) is iets jonger dan David. Ze leeft in een droomwereld waarin ze zich gedraagt als een vier- of vijfjarig kind en ze spreekt in kleine rijmpjes. Haar alter ego is 'Muriel'. Als ze 'Muriel' is, gedraagt ze zich niet kinderlijk, maar weigert dan te spreken en schrijft haar mededelingen en vragen op grote vellen papier.

David zondert zich — in zijn angst om aangeraakt te worden — eerst af van de andere patiënten. Zijn eerste contact is Lisa. Hij ziet haar met vertedering als een kind: zij vormt geen bedreiging voor zijn schijnwereld, voor zijn angsten en interesses, want ze zal er niet naar vragen.

Lisa op haar beurt vindt in David begrip: hij antwoordt haar in dezelfde

soort rijmpjes. Langzaam groeien ze naar elkaar toe.

De directeur van het internaat (Howard da Silva) probeert contact met David te krijgen, maar merkt dat hij alleen met David kan praten over het ziektebeeld van de andere patiënten. Over zich zelf wil David — gedesillusioneerd in andere psychiaters — niet met hem praten. Maar na verloop van tijd ontstaat ook tussen David en de directeur contact. Dat alles wordt abrupt afgebroken als Davids moeder (in een ijdele struisvogelpolitiek) haar zoon van het internaat weghaalt, omdat ze zelf tijdens een bezoekdag minder plezierige ervaringen opdeed.

David verlangt echter terug naar de contacten die hij op het internaat opbouwde en vlucht. Hij mag blijven en de relatie tussen hem en Lisa wordt hervat. Maar ook daarin komt een plotselinge breuk: na enkele ruwe woorden van David vlucht Lisa radeloos de stad in.

Ze zoekt bescherming bij een standbeeld ('Moeder en kind') dat ze op een excursie heeft gezien en dat bij haar de idee van geborgenheid wakker heeft geroepen. Het museum is echter gesloten en David en de directeur vinden Lisa uiteindelijk uitgeput op de trappen van het museum. Daar blijkt de band tussen David en Lisa inmiddels sterk genoeg te zijn geworden. Beiden hebben een schok gekregen door de laatste gebeurtenissen: Lisa antwoordt David, maar niet meer in rijm en David strekt zijn hand uit en zegt — ondanks zijn angst — tegen Lisa: 'Neem mijn hand...'

Schijnbaar een vaag, ongeloofwaardig, absurd en misschien zelfs zwak verhaal. Maar het hervertellen van een film als 'David en Lisa' is dan ook bepaald geen pretje: de film is zo uitgebalanceerd, genuanceerd en geloofwaardig opgebouwd, dat we geen moment de indruk hebben tegen iets onnatuurlijks aan te kijken.

Het internaat is ons na de eerste paar minuten dan ook niet vreemd meer. Eerder zijn de 'anderen' buiten het internaat vreemd. Want Perry bouwt in deze film een eigen sfeer, een eigen geloofwaardige maatschappij met heel eigen verhoudingen op. En merkwaardig: in die nieuwe, andere maatschappij gelden precies dezelfde regels, problemen en waarheden als in die 'andere' maatschappij. Het blijft een zoeken naar contact, een vrees voor de ander, voor de ontmoeting met de medemens. Een vrees die langzaam en met veel hulp wordt overwonnen. En soms niet wordt overwonnen.

'David en Lisa' is het verhaal van twee jongeren die het wél gehaald hebben. Maar hoeven in en buiten een dergelijk internaat halen het nooit. Ook David en Lisa zouden er nooit gekomen

zijn, zonder hulp van elkaar en van derden.

Frank Perry had het zich makkelijk kunnen maken: hij had een cynische visie kunnen geven op degenen die het nooit halen. Hij heeft er echter twee uitgepikt die ondanks alle moeilijkheden (of misschien wel dank zij die moeilijkheden) het contact met zich zelf, met de medemens én met de maatschappij hervonden hebben. Het blijft een incidenteel geval — maar daarom niet minder waardevol.

Hoe ongeloofwaardig dit alles op papier ook moge schijnen, de film maakt het allemaal waar. En voor degenen die dan nog twijfelen, zij vermeld dat deze film is gebaseerd op een praktijkgeval van dr. Theodore Isaac Rubin. Franks vrouw, Eleanor Perry, bewerkte het tot scenario en haar man regisseerde daarnaar zijn (eerste) speelfilm.

Het is een meesterlijk debuut, waarin Perry bovendien — maar gelukkig vrijwel onmerkbaar — toont dat hij het filmmateriaal in zijn vingers heeft: de openvolging van de scènes, de camera-standpunten en vooral de acteursregie is verbluffend knap voor een eersteling.

Jammer genoeg zal de film in ons land vrijwel alleen in de kleinere bioscopen, de zgn. cinéma's d'art, gaan draaien. Het is een film voor een groot publiek — maar het grote publiek is er nog niet rijp voor. Wie wél...? H. J. M.

